

Kapitel 1

AUGUSTI 2014 OCH OKTOBER 1943

Mental tigerkaka, tänkte Kerstin Lindgren. Hon var svag för metaforer, en egenhet som delvis kommit med jobbet. Liknelsen slog henne när hon körde från Riddarhyttan och *Gruvkarlarna*, teatergruppen Släggans pjäs om den stora gruvbranden i Källfallet 1943.

Hembygdsföreningens medlemmar hade fått göra rollerna; teatergruppen hjälpte till med manus och regi. Spelplatsen – den numera övergivna betonglaven som byggdes efter branden – var dekorerad med bräder, hinkar och några yxor. Någon hade bundit ihop trädgrenar till en steg. Aktörerna klängde ivrigt i sitt grunda låtsasschakt, hojtade till varandra på västmanländska.

Kerstin hade under tilltagande förstämning åsett ensemblens hjälteförklaring av ett ordknappt proletariat med valkar i händerna. Gruvarbetaren framställdes här som viljan och kraften personifierad, den kämpande människan i ett klimat där vargen ylade och lon bet huvudet av nyfödda spädbarn. I Bergslagen stod striden mellan natur och kultur, men också mellan hjärtlöst kapital och oegennyttigt arbete.

Hon hade givetvis applåderat. Men när hon ställde dessa scener mot sina egna barndomsminnen, då skavde jämförelsen.

Mental tigerkaka, hon smakade på metaforen igen. Överlagringar och tolkningar som den vita smeten, verkligheten som den bruna. Hon hade aldrig gillat Kyllikkis tigerkaka, moderns stolthet. Att det som såg så gott ut kunde smaka så dammig. Det var nog ingen vidare metafor heller.

Släggan hade inte tagit upp Krampenlägret i sin pjäs. Holger, hennes pappa, hade berättat att flera ryssar från lägret hade deltagit i släckningsarbetet. Ett år senare, i oktober 1944, tömdes barackerna och fångarna tvingades tillbaka till Sovjet.

Pjäsen hade kunnat föra samman det förflutna med dagsläget. Nu när nedlagda barnkolonier och sanatorier åter fylldes av människor på flykt. Men en sådan utvikning skulle väl ha stört historien.

Den romantiserade berättelsen lade sig våtvarm runt sjuttio år gamla händelser, sjuttioett år till och med. Kerstin ångrade sig. Hon borde inte ha kommit hit, och hon hade ingen lust att kritisera Släggan heller. De ville bara väl. Det var något alldeles speciellt, sa de, med trakten runt Riddarhyttan och Källfallet, något mystiskt eller magiskt, något som gjorde att man inte tog sig därifrån. En magnetisk kraft i bergen.

– Fast det är många som har flyttat, sa en flicka. Men dom starka stannar, det är dom som klarar det.

Publiken av gamlingar, arbetslösa och långtidssjukskrivna hade nickat instämmande.

Nej, Kerstin Lindgren skulle inte recensera denna föreställning. Absolut inte.

– Ni glömde predikanten...?

I samtalet med publiken efter föreställningen var alla eniga om hur rådiga gruvkarlarna varit när laven brinnande störtade ned i Alarik Larssons schakt. I det läget hade hon inte kunnat låta bli att antyda att här fanns ett ögonvittne och att detta ögonvittne var hon själv.

– Jo, det verkar som om ni glömt predikanten, upprepade hon. För säkerhets skull i mycket vänlig ton. Det var en pastor som baptisterna tagit hit. Viktig bit att ha med om man skildrar en sån här sak. Alltså hur religionen spelar in och med...

– Inte fanns det några prällar i Riddarhyttan inte! Det där har du fått om bakfoten. Vi och hembygdsföreningen har jobbat länge med det här materialet.

Släggans ledare, som vanligt i motorcykeljacka, avbröt henne. Han gjorde en svepande gest mot statisterna som satt utspridda i lokalen, fortfarande i sin scenkostymring. Han kände tydligen inte igen henne och verkade vilja ställa ut henne som utsocknes. Nu vände han sig i stället mot en man i orange fleece med glasögon hängande i ett band runt halsen.

– Alltså, präster och sånt hade folk här sagt nej till, för länge sen. Eller hur Gunnar?

– Ja, jo...

– Gunnar Lundberg är vår historiker, ursäkt Gunnar, jag borde ha presenterat dig!

– Ja, jo...

Släggans hushistoriker reste sig och satte sig intill ledaren, som även presenterade sig själv: Larsa P, producent och regissör. Hon visste att teatergruppen hade sprungit ur en folkhögskolekurs på åttiotalet och slagit sig ned i gamla skolan.

Larsa P berättade att Gunnar Lundberg hade rösat två sydsamiska vandringsleder och skyltat fyra lägerplatser. Därför hade han knutits till gruppen och var nu igång med att utforska Riddarhyttan och Källfallet.

Kerstin såg sig omkring. Hon kände igen allt färre för varje gång hon kom hit till Källfallet. Pirjo och Albert – mormor och morfar ville de inte bli kallade – var ju borta sedan länge och gruvbyns stugor förvandlade till fritidshus. Men hembygdsföreningen verkade vara väldigt aktiv.

Larsa P pekade mot en kvinna i Kerstins ålder, en av statisterna med klut om huvudet.

– Det vet ju du, Gunilla och visst har vi dokument på det här, Gunnar? Riddarhytteborna stoppade ett kyrkobygge, var det inte så? Här bodde gruvkarlar, riktiga gruvkarlar, inte religiösa kärringar.

Han kastade en menande blick mot Kerstin. Hon kände irritationen växa. De som jobbade i gruvan hade varit arbetare som behövde försörja sig. De sprängde, skrädade, rostade och smälte åt nazisterna. Tysklands krigsindustri gick på högvarv och i Riddarhyttefältet fanns bra malm. Hon reste sig och gjorde ett nytt försök.

– Nej, non kyrka har aldrig funnits här. Men missionsförsamlingen, den fanns ju och sen var det baptisterna. Det fanns i alla fall en pastor här. Han var med när det brann. Senare bodde han många år i Smedjebacken, jag är uppvuxen där.

Larsa P reste sig med händerna i läderjackans sidfickor. Såg sig om men utan att möta hennes blick.

– Du säger det. Men är det relevant? Det var en katastrof, hela samhället höll på att brinna ner, nästan fyrtio gruvkarlar kunde ha dött där nere i gruvan. Tycker du verkligen att det mest väsentliga är om det fanns kringresande frikyrkopastorer eller inte här i trakten, tycker du det?

Kerstin teg. Det var ju ingen katastrof. Hennes starkaste minne var kvinnorna som den där pastorn hade fått med sig, kvinnorna som bad och sjöng och talade i tungor och en av dem var hennes egen mamma, Kyllikki. Hennes mor hade blivit någon annan den dagen, hade fallit ned på knä bara trettio meter från den brinnande laven. Tillsammans med de andra kvinnorna och pastorn hade hon bett, sjungit och talat i tungor i säkert två timmar. Det hade skrämt Kerstin mer än elden och hettan.

Så satt hon åter i den övergivna betonglaven, alltså den som

byggdes upp direkt efter det att Sveriges högsta trälave brunnit ned den där oktobernatten. Under det senaste decenniet hade Riddarhyttans och Källfallets fåtaliga ungdomar träffats härinne och druckit den sprit och de likörskvättar de lyckats stjäla från sina föräldrar. Tränat på att röka. Skrivit slagord på väggarna, eller kanske inte slagord, men ”kuk” och ”fitta” i alla fall.

Några glasbitar, som Släggans praktikant slarvigt nog inte sopat upp, knastrade när Larsa P vände henne ryggen och tog några steg mot historiker Lundberg.

– Gunnar, kan inte du berätta vad vi vet om branden? Hela världen stod ju i lågor, kan man säga, inte bara Källfallet. Tyskarna var på reträtt från Stalingrad och de allierade planerade den största invasionen nånsin. Kryssaren *Tirpitz* lyckades engelsmännen nästan spränga med hjälp av en massa miniubåtar. Men bara nästan. Var det kanske engelsmännen som bombade gruvan här? Eller var det sabotage?

– Ja, nej ... dom trodde nog det. Jag menar, dom nere i gruvan, dom trodde nog att det var bomber, fast det var det inte. Det small och brakade när allt störtade ner. Och så tändhattarna ... flera lådor som exploderade ... Kanske en gnista ... Det blir som en kedjereaktion. Nånting varmt som får kontakt med nåt annat och ...

Sävligheten, denna entoniga sävlighet. Nu kunde Kerstin inte hålla sig längre.

– Antagligen hade dom sprängt i krossen.

Larsa P snodde runt:

– Predikanten som var i farten, kanske!

Folk skrattade, Kerstin log också, man får spela med. Men hon ville förklara hur det faktiskt låg till:

– Nej, det var en ovanjordare som hette Nilsson, en äldre kille. Det kom i tidningen av misstag, det där med sprängningen, hade kunnat bli problem med försäkringsbolaget. Man fick inte

spränga i krossen, men ibland var malmen för grov. Då hände det att Nilsson tände en liten dynamitgubbe intill bumlingarna i stället för att ta fram släggan. Det var nog så det startade, att det tog eld i oljan. Men försäkringen fick gälla i alla fall, bolaget var väl en bra kund, totalt sett.

Larsa P såg frågande på henne.

– Riddarhytte AB?

– Ja, och gruvorna var viktiga för hela landet, för att slippa ockupation.

– Där fick vi en teori. Gunnar, vad säger du om den?

– Ja, jo ... Det kan ju hända mycket när det är krig och så ... Jag tänker på det här du sa om *Tirpitz*, kryssaren, hon sjönk ju ett år senare, det gjorde hon. Det var vid Tromsö. Det som man kanske inte tänker på här nere är att det finns samer där, alltså i Tromsötrakten och Narvik. Ett slags kustsamer, ute på öarna. Dom fiskar framför allt, dom har inget med rensköttsel att göra, men dom har samma ord för snö som ligger kvar över sommaren. Samma uttryck som samerna inne på fjället använder. Jassa, snöfläckarna kallas jassa. För renskötande samer är dom där fläckarna platser där renarna kan svalka sig, men för kustsamerna är dom mer som orienteringspunkter.

Efterhand hade Kerstin gjort sig en egen berättelse om händelserna som blev avgörande både för Holger och henne själv.

Sommaren före gruvbranden hade allt förändrats. Molnen drog bort och pappa Holger började prata igen, han skrattade och bytte Ljunglöfs snus mot Tiger Brand, rökto bak i plåtburk. Nu kunde Holger glömma Arbetslöshetskommissionen och det underbetalda AK-jobbet i skogen. Det var bestämt att han först skulle få göra iordning och sedan få tjänstgöra i nya Konsum, på Kyrkogatan mitt emot Meken. Om han renoverade övervåningen på nätterna skulle hela familjen kunna flytta till centrala Smedjebacken från Västansjö, två rum och kök, eget badrum.

Fast månadslön: 2 788 kronor per år. Ingen förmögenhet, men en säker inkomst. Biträde, Konsumbiträde. Allt detta bara för att Axel Gjöres av någon anledning bestämt sig för att hjälpa honom.

Kerstin mindes, eller trodde sig minnas, att Gjöres kommit på besök hemma i Västansjö. Alla var stolta över att själva folkhushållningsministern var från Smedjebacken, fast när han var järnverksarbetare hade han hetat Andersson. Holger hade stött på honom när Gjöres besökte sina föräldrar. Gjöres hade sagt ifrån att de som kämpat mot fascisterna inte var några samhällets fiender. Gjöres hade försett honom med en kamera också. Han skulle dokumentera arbetarrörelsen och bygden i allmänhet. Ministern höll på med en bok och ville få med, inte bara hur huvudstaden förändrades utan hela landets utveckling, moderniteten. Kameran var av senaste modell. Man kunde lätt ta den med sig och skärpan gick att ställa in. Kodak Volenta. Holger kunde betala tillbaka sedan, när han fick råd.

Gjöres rekommenderade Holger att jaga notiser för Dagbladet Bergslagen, att aldrig gå ut utan notisblocket i fickan. I oktober, när butiken var i stort sett färdiginredd med disk, kylrum, montering av hyllor, elarbeten, då kunde Holger ta ledigt några dagar.

Och Holger hade lyft ned den blå plåtburken där Reserven fanns. Nu kan vi göra slut på pengarna, hade han sagt och Kyllikki hade strukit två blusar, en skjorta och pressat Kerstins rutiga kjol, den som såg ut att komma från Skottland, och så hade de köpt biljetter: tåg över Fagersta till Skinnskatteberg och därefter lokalbuss. Kerstin satt mellan pappa och mamma och undersökte kameran. Den hade bälg som gick att skruva fram och tillbaka och det fanns ett litet glasprisma – kikade man uppifrån såg man vad som fick plats på bilden.

– Var trycker man?

- Nej, nej! Tryck inte på den där knappen!
- Varför inte det?
- Då åker bakstycket upp, kameran öppnar sig.
- Men hur får man ut bilden då?
- Den finns på en film, men man kan bara ta ut den när det är mörkt.
- Kan jag inte få kika ...?
- Nej, låt bli!

Inför resan hade Kerstin packat sin nya skrivbok i den bruna pappväskan, som egentligen var för att leka konduktör. Blyertspenna med pennförlängare och så vaxkritorna. Den vackraste, den röda, var nästan slut. Hon hade åkt tåg till morfar och Pirjo en gång tidigare. Det var i somras, och då hade hon fått stanna kvar ensam. Hon vinkade länge och hade gråtit en stund. Pappa och mamma skulle på cykelsemester. De pratade om något som hette Siljan. Femåringen Kerstin visste varken vad semester eller Siljan var.

Nu i oktober, fyra månader senare, hade hon inte tillräckligt med ord för att förklara varför hon blev besviken när de klev av bussen nere i Riddarhyttan. Pirjo stod redan och väntade på dem. Hon hade en stor svart kappa och inte den fina helknäpp-ta klänningen med smörblommor på blå botten, som Kerstin mindes från i somras. Hon hade längtat hit. Till sommaren. Men det var kallt. Kallt och blött. Pirjo hade stora stövlar på sig och en vidbrättad hatt som skydd mot duggregnet. Hatten var nog morfars.

Det tog lång tid att gå hem till Bergåsen, Pirjos och morfar Alberts stuga i gruvbyn Källfallet. Till att börja med gick även Kerstin. Men när de svängde av landsvägen mot Källfallet sa pappa att nu hade hon travat på så bra att hon kunde få åka den sista biten. Hon fick sitta uppe på packningen, medan pappa och Pirjo tillsammans drog cykelkärran uppför backen.

Inne i köket var det i alla fall varmt. De hade hängt upp sina våta kläder på strecket ovanför spisen, och Kerstin hade fått tillbaka sin bruna väska. Pappa hade lagt den i den stora väskan för att den inte skulle bli blöt. Hon ville rita ett tåg, men det blev inte bra. I stället tog hon blyertspennan och började skriva. Egentligen kunde hon bara "K" och "O", och så "I" förstås. Men det såg nästan ut som riktiga ord om man place-rade krumelurerna efter varandra i rader.

– Albert tog ett extraskift. I morgon har han fritt. Han kommer inte upp förrän framåt tio i kväll. Han fick med sig ärter, så han står sig nog.

Pirjo rörde i den svarta grytan. Det såg gott ut med flera fläskbitar i det tjocka gula. Kerstin tyckte om att titta på sin mormor. Pirjo kunde nästan allting. Inte alls som mamma.

Utanför föll mörkret. Men det gjorde inget, för Pirjo och morfar hade fått elektriskt. En gulvit glob mitt i kökstaket och en brandgul med pärlfrans inne i kammaren. Kerstin behövde inte gå och lägga sig på länge än.

Kyllikki ansåg att de skulle be bordsbön tillsammans, men Pirjo sa ifrån.

– Inget fromleri i mitt hus. Ska du nödvändigt be, så gör det tyst eller gå ut på bron.

– Tänk dig för, mor.

– Mora inte mig. Jag heter Pirjo. Gud har aldrig gjort nåt för mig.

Kerstin ville att alla skulle vara glada och snälla. Särskilt Pirjo, som i somras hade lärt henne sjunga "Arbetets söner, sluten er alla till våra bröder i syd och i nord". Men egentligen var det fel att bara sjunga om bröder, sa Pirjo. Hon hade berättat om kriget också. Kriget i Finland, där hon hade varit med. Men då blev hon ledsen, eftersom det var krig där igen nu.

När de ätit färdigt frågade Pirjo om Kerstin ville följa med

ut i ladugården och ge grisen det sista av ärtsoppan och några äppelskruttar. Grisen som de skulle slakta i morgon. Pirjo och Kerstin hade döpt den till Churchill. Churchill hade sina sidor men var i alla fall bättre än både Hitler och Stalin. Kerstin tyckte om att lyssna på berättelserna. Pirjo hade en stark röst.

Bunken med skulor var tung. Pirjo gick före med en lykta. Nu var det riktigt mörkt, men Kerstin var inte rädd. Hon var aldrig rädd när Pirjo var med. Morfar och Pirjo bodde högst upp i byn. När det var ljus kunde man se ända ned till sjön.

– Egentligen är det väl dumt att mata grisen i kväll när vi ändå ska ha ihjäl han i morgon. På nåt sätt tycker jag om han. Borde kanske inte ha döpt han till Churchill.

Churchill grymtade när Pirjo kliade honom i nacken, samtidigt som han smaskade i sig ärtsoppan och äppelskruttarna.

* * *

Inne i köket hade Holger tagit fram Volentan ur sin väska och höll på att ladda den med ny film, när hans svärmor och dotter hördes på yttertrappan. Han såg fram emot fotograferingen av slakten nästa dag. Han hade ju faktiskt en kamera! Kyllikki hade inte tyckt om att han satt sig i skuld hos Gjöres. Och så hade hon för sig att någon, kanske pastorn, sagt att fotografering var synd. Men Holgers plan och förhoppning var att kunna skriva en artikel med bilder om hur hemslakt går till.

När Kyllikki började gå på tälmöten tyckte Holger först det var bra att hon också hade något intresse. Men sedan, när hon hade velat ta med Kerstin hade han sagt ifrån. Nu satt Kyllikki i gungstolen inne i rummet med näsan i Evangelii Härold. Själv var Holger hjärtligt trött på Lewi Pethrus. Han såg upp och log när Pirjo och Kerstin kom in i köket.

– Finns det nåt kaffe kvar, tro?

– Jo, men det är på sumpen från i förmiddags.

Kerstin skulle få vara vaken tills Albert kom hem och säga godnatt till honom.

Albert kom inte. I stället tjöt larmet. Ett väntat ljud, särskilt efter raset i Persgruvan för tre år sen – marken hade bara försvunnit! Sjuttio meter ned.

Men för det mesta skrek sirenen om bagatellartade olyckor: en korg som fallit från linbanan, en ovanjordare som klämt sig, små ras i schaktet. Den här gången blev det bara ett kort tjut, fyra sekunder, och det följdes av rop.

– Brand! Eld i krossen!

Pirjo hade inte hunnit få av sig kersingstövlarna.

– Vi måste ner. Ta på er ordentligt.

Hon tände primuslampan igen, virade en yllesjal om huvudet och knöt till i nacken.

– Ta den här!

Hon tog fram Alberts gamla storvästar ur skrubben och räckte den till Holger, som satte den på sig, utanpå ylletrojan och kavajen han redan bar.

– Jag vill följa med. Snälla.

Kerstin klamrade sig fast runt hans ben.

– Jag vill vara med er. Med dig och Pirjo.

– Vi tar med oss jäntan.

Innan Holger hann protestera hade Pirjo tagit den stora filten ur kökssoffan och dragit på Kerstin ylletrojan, kappan och den tjocka stickade mössan. Damasker och raggsockor hade hon redan på sig efter besöket hos Churchill.

Det hade slutat regna men blivit kallare. Säkert inte mer än ett par plusgrader. Pirjo packade in Kerstin i den stora filten och placerade henne i cykelkärren, som Holger utan svårighet drog nedför backen. Barnet satt upp och betraktade intresserat det både hemska och storslagna skådespelet. Laven var nu

helt övertänd och sände ett gnistregn mot den svarta himlen. Mycket folk var i rörelse, alla på väg ned mot gruvan. Konstigt nog så kände Holger sig upprymd, vilket han skämdes för och absolut inte ville visa Pirjo, som tigande travade på med sin primuslykta i högerhanden. Han mindes hur han redan som pojke fascinerats av eld, en gång hade han varit nära att bränna ned kasernen hemma i Västansjö. Och sedan Spanien – så mycket eld! Även där den dubbla känslan av skräck och hänförelse. Han såg på Pirjos ansikte, sammanbitna käkar och blicken fastnaglad vid den brinnande jättefacklan.

– Säkert har dom snart släckt. Det är nog inte så farligt.

Pirjo svarade inte. Skakade bara på huvudet och fortsatte trava på. Alltfler anslöt från stugorna i grannskapet. Sirener på avstånd.

– Han är fast där nere. För att jag ville slakta grisen.

– Så kan du inte säga.

– Men så är det, precis så. Om inte jag bestämt om slakt och bak. Då skulle han inte gjort dubbla skift.

– I så fall är vi skyldiga allihop.

Pirjo svarade inte. Skyndade på stegen.

När de nådde grusplanen norr om gruvan var där redan en massa folk, mest kvinnor och barn. Alla stirrade på den brinnande laven. Deras ansikten lystes upp av det fladdrande skenet. Vissa grät. Holger kastade en blick på Kerstin, men hon satt lugnt och såg sig uppmärksamt omkring.

När brandmännen började rulla ut slang trevade Holger innanför storvästen och hittade notisblocket och pennan. Vad borde han anteckna? Han visste inte. Folk rusade omkring, en del såg ut att veta vad de gjorde, andra verkade mest förvirrade. Ingen brydde sig om den unge mannen som rörde sig bland människorna och noterade spridda repliker och rop: ”Helvete, här kommer det att spraka”, ”Riv bort bråten”, ”Hann bara varna.

Kabeln brann av”, ”240-metersnivån”, ”fyrtio gubbar” ... Han försökte, men ingen hade tid att prata med honom.

Det var Gjöres som hade pratat med notischefen på Dagbladet Bergslagen, och Holger hade fått börja skicka in notiser, mest mötesreferat. Fem öre per publicerad rad. Först hade han tyckt att det var bra betalt, för han hade nära till orden. Snart insåg han dock att det inte var så enkelt att skaffa inkomster på sin penna. Mycket blev inte publicerat alls och det som sattes var ofta nedstruket till ett minimum. På sikt hoppades Holger få börja skriva även annat, kanske kåserier om Smedjebacken. Men det gällde att inte vara alltför påflugen, hade han förstått.

Förutom det arvode som radskriverierna inbringade ingick en gratis prenumeration i överenskommelsen. Holger, som tidigare inte haft någon dagstidning, läste numera DB noggrant.

Men just nu var det viktigaste att anteckna. Han fortsatte tills Kerstin drog honom i byxbenet. Då satte han sig på huk intill cykelkärran och rättade till filten runt sin dotter.

– Pappa, varför är det så mycket eld?

– Det har blivit en eldsvåda, men brandkåren är här ...

Ett öronbedövande brak avbröt honom. En av de tunga linbaneburkarna som fraktade malm till järnvägen hade störtat till marken. Människor skrek och drog sig från linbanan. Nästan samtidigt brann ledningarna av och allt elektriskt ljus slocknade, men på grund av elden rädde ändå i stort sett dagsljus runt laven och angränsande byggnader.

Holger hade dragit kärran med Kerstin bort mot gruvstugan och parkerade henne intill verandan, på betryggande avstånd från branden. En gammal kvinna slog sig ned på trappan och log mot barnet.

– Du måste höra till Pirjo och Albert. Det ser jag på filten.

– Stämmer, svarade Holger. Kerstin är Kyllikkis och min dotter. Albert är kvar där nere. Vet du vad som hänt?

– Dom säger att det blev en gnista vid krossen, men jag vet inte.

En ingivelse fick Holger att fråga om kvinnan kunde tänka sig att ta hand om Kerstin medan han själv gick iväg för att se om han behövdes någonstans. Pirjo syntes inte till.

– Jodå, det går bra. Jag är ändå för skral i kroppen för att göra nån nytta där borta. Jag känner både din mamma och din mormor.

– Hon heter inte mormor. Hon heter Pirjo.

Kerstin hade rätt. Pirjo ville varken bli kallad mamma, mor eller mormor. Holger tyckte att hon överdriev. Nog borde även en socialist kunna låta sig tilltalas mormor av sitt barnbarn. Han strök Kerstin över kinden och såg elden speglas i hennes ögon. Så drog han fram kameran som han hade hängande om halsen innanför storvästen och ställde in längsta möjliga slutartid.

– Titta på mig, Kerstin! Och sitt alldeles stilla!

Ännu en smekning över kinden. Så knäppte han västen om kameran igen.

– Förresten, finns det nån telefon här i närheten?

Kvinnan nickade mot dörren bakom sig.

– Därinne, men det är bolagets.

Holger tog trappan i några steg, hittade telefonen och bad att bli kopplad till Dagbladet Bergslagens redaktion.

– Från vem får jag hälsa?

– Säg att det är DB:s korrespondent Holger Lindgren vid gruvbranden i Källfallet.

Han hade fått klart för sig att Dagbladets ordinarie ordsmeddelare låg inkallad någonstans i norr. Holger drog ett djupt andetag innan han så kortfattat som möjligt förklarade läget för nattchefen och erbjöd sig att komma med löpande rapporter under kvällens gång.

– Utmärkt! Meddela växeln att bolaget kan sätta upp samtalsavgiften på DB:s redaktion. Återkom senast klockan tjugotvå. Lindgren får extemporerar. Vi håller kvar en mottagerska, blocker ettan och sladdar till tretton.

– Hur då ...?

– Jo, Lindgren skaffar in alla uppgifter som behövs. Sen drar Lindgren det viktigaste i ingressen och fyller på efterhand. Det enda Lindgren behöver tänka på är att ta det viktigaste först. Vi snyggar till det och stryker från slutet.

– Jaha ...?

– Ni har nästan två timmar på er. Lycka till.

– Ja, tack då. Jag ringer alltså igen strax före tio?

– Just det. Då säger vi så, Lindgren.

Holger kände sig yr och hjärtat dunkade. Han blev sittande med blicken på den tysta telefonluren i högerhanden. Var skulle han börja? Eldhavet utanför lade rummet i fladdrande ljus. Holger hängde på luren och stirrade i stället på ett uppnålat fotografi av ett dansande par, där mannen just kastat upp sin partner i luften så att hennes rutiga kjol glidit upp och blottat låren.

Han måste ta sig ur denna förlamning. Någon borttappad lantis var han ju inte. Han hade kämpat vid Guadalajara, demonstrerat mot permittenttrafiken, strejkat med syndikalisterna. Han hade hustru och dotter. Han var snart trettio år. I fickan kände han notisblocket, nästan nytt. En vässad penna och en i reserv. Pennkniven i innerfickan intill cigarettetuiet. Upp och stå, och så några djupa andetag. Koncentration! Han knäppte kavajen och storvästen, tog på sig hatten, slog tre slag med höger knytnäve mot vänster handflata. Nu skulle de få se på gnistor.

Utanför på verandatrappan satt kvinnan, som hette Lydia Pettersson, och Kerstin djupt inbegripna i någon sorts lek med

ett snöre och ett par stenar. Holger gav Kerstin en hastig klapp på kinden och ett ”jag är snart tillbaka”. Men hon lät sig inte avfärdas så lätt, vände blixtnabbt sin koncentration från snörleken till fadern.

– Jag vill också hjälpa till.

– Bättre om du stannar här med tanten. Vi kan ta en promenad, men sen kan du vara hos tanten. Blir det bra?

Holger lyfte upp sin dotter på axeln och började gå nedför vägen.

– Du behöver inte vara rädd, sa han. Morfar vet vad han gör. Man är säkrare där nere än här och här är det också säkert, för det är så blött i marken. Bara husen brinner.

– Kommer det inte rök ner i gruvan?

– Jag tror inte det. Rök är varmluft och varm luft vill åka upp mot himlen, det kan du ju se själv.

– Berätta om när dom sköt dig!

– Nej. Det där har du hört alldeles för många gånger.

Vägen tycktes mörkare än annars. Det flammande ljuset från gruvan bakom dem såg ut som ett valborgsmässobål, inte lika farligt längre. Delar av laven verkade ha rasat.

– Var du soldat?

– Nej, jag var sjukvårdare. Jag tog hand om soldater.

– Dog dom?

– En del. Men andra blev friska. Som jag själv. När det är riktigt farligt, då ser man vilka som vet vad dom ska göra och vilka som inte kan någonting. Dom som är lagom rädda, dom kan man lita på. Lagom rädd, det är bäst och det är precis vad Albert är nu.

– Hur vet du det?

– Jag känner honom. Har du inte tänkt på hur han knyter kängorna? Först tar han för långa byxor, det är bra, för då kan han stoppa ner byxorna i kängskaften och sen vika byxbenet

över kanten så det inte rinner ner nåt vatten. Att bli våt och kall om fötterna kan vara farligt.

– Man blir förkyld!

– Snuva är inte farligt, men om man tappar känslan i fötterna är det farligt. Då vet man inte var man trampar. Sen knyter han alltid med dubbelknut och stoppar in skosnörena i kängorna, så att han inte ska snubbla på dom.

Framme vid bagarstugan, där de tänkt baka knäckebröd och skälla grisen, kände Holger att Kerstin höll på att nicka till. Han lyfte ned sin halvsovande dotter, tog henne i famnen och vände åter mot brandplatsen. Då slog det honom att han kände exakt likadant som när han för sex och ett halvt år sedan klev av bussen vid Plaza Ramón y Cajal i Madrigueras: efter detta skulle ingenting bli som förr.

Vad var nu detta? I sluttningen på andra sidan vägen utanför Fläskoset noterade Holger en klunga och framför den en gestikulerande mörkklädd figur. Som på en given signal sträckte alla upp händerna och vajade fram och åter samtidigt som de sjöng, eller mer ropade: ”Himmel och jord må brinna, höjder och berg försvinna. Men den som tror skall finna ...” I eldskenet tedde sig de bortåt tio vaggande kvinnorna och deras fäktande anförare spöklika. Innan Holger hann smälta intrycket av den oväntade – och i hans tycke klart opassande – lovsången, fångade den unga kvinnan längst fram till vänster hans uppmärksamhet. Med tårarna rinnande nedför kinderna och armarna uppsträckta stämde Kyllikki in i sången med sin ljusa höga röst.

Holger stod på grusvägen med den brinnande gruvanläggningen bakom ryggen. Kanske var det motljuset från elden, kanske hennes egen extas, kanske att han hade sjalen uppdragen över munnen; Kyllikki gjorde ingen min av att känna igen sin make. En kvinna frigjorde sig ur gruppen ropande

obegripliga ramsor mot himlen. Predikanten tog henne om axlarna och ledde sin grupp i ett högljutt lovprisande.

Holger vek av ned mot gruvan. Utan att vakna tog hon ett fastare grepp om hans nacke. Han tvekade inte längre. Ödet hade denna kväll valt honom till Dagbladet Bergslagens utsände, en reporter i ett drama med oviss utgång. Albert skulle ha velat att han gjorde detta, intalade han sig.

Nu kom ännu en brandbil inkörande från vägen norr om anrikningsverket. Måste vara den från Skinnskatteberg, för Rid-darhyttans egen bil var redan på plats. Alla linbaneburkarna låg på marken, en rad välta jättegrytor. En pojke med röd toppluva hade hittat en långskänklad tång, som han rytmiskt slog mot transportburken närmast den nedbrunna linbanestationen.

På verandatrappan satt Lydia Pettersson kvar. Elden speglades i hennes ögon, som hon höll fästa på den brinnande laven. Holger överräckte försiktigt sin sovande dotter, som den gamla vant lindade in i filten.

En busvissling från en man som klättrat upp på flaket till en transportvagn:

– Hallå, alla som orkar bära och langa! Hämta allt ni har av hinkar och ämbar.

Kvinnor gav sig iväg och män drog sig bort mot mannen på flaket. Holger fick syn på Pirjo, som stod nära den nedbrända linbanestationen intill en man i svart rock med persiankrage. Det såg ut som om hon skällde på honom. Ja, det gjorde hon. Med hög röst. Hon betonade sina ord genom att dunka med sin vantklädda högerhand mot mannens bröst. Med den vänstra om rockslaget höll hon fast mannen, som försökte slingra sig ur hennes grepp.

– Profiten först, alltid profiten. Fyrtio karlar kommer att dö, för er girighet.

– Lugna er, fru Berglund. Vi bedömer att männen inte är i fara.

Holger sträckte fram handen.

– Lindgren, Dagbladets utsände. Ni tror alltså inte att det är någon risk för gruvkarlarna därnere?

Pirjo tittade förvånat på sin svärson, som hade lagt handen på hennes axel.

– Var är Kerstin? Har du lämnat Lillan ensam?

– Hon är borta vid gruvstugan. En som du känner har hand om henne.

Pirjo släppte sitt tag om mannen, sträckte sig ned efter karbidlyktan. Hostande i den stickande röken trängde hon sig fram mellan oroliga grannar och brandmän.

– Vi skulle alltså behöva en kommentar från bolaget. Jag förstår att ni...

– Var är Blomkvist?

– Han är inkallad. Det är jag som representerar Dagbladet.

– Jaså, jaha. Ja, som sagt. Vi bedömer att det inte är någon fara för arbetarna.

– Hur kan ni vara så säkra på det? Vad jag förstått har telefonledningen brunnit av.

– Ja, men spelstyraren varnade karlarna, innan linjen bröts.

– Hur många är dom därnere?

– Inte över fyrtio man.

– Ni vet inte exakt?

– Förmannen vet förstås, men...

– Är han därnere?

– Just det. Hör nu, jag har inte tid att prata mer. Det får räcka så här.

– Visst, tack så mycket. Men vi skulle behöva namnet också.

– Eriksson, Erik Eriksson.

– Och herr Eriksson arbetar som...?

– Jag är driftsingenjör vid Riddarhytte AB.

– Tack så mycket ingenjör Eriksson. Jag kanske kan få åter-

komma lite senare? Dagbladet har inte pressläggning än på flera timmar.

Holger räckte fram högerhanden, men Eriksson hade redan vänt sig om.

En ögonvittnesskildring, det var vad han skulle prestera. Holger såg sig omkring och kände sig åter illa till mods. Skulle han klara av att skriva om denna katastrof? Tänk om fyrtio man, däribland hans vän och svärfar, redan låg döda där nere. Fyrtio man! Nej, nu fick han ta sig samman. Känslorna måste skjutas undan till senare.

Holger noterade att ingenjör Eriksson hade intagit rollen som arbetsledare för de många frivilliga, en mörk kader av män i vadmal vid sidan av brandmännen i sina vita arbetsrockar. Han konstaterade också att många av slangarna läckte, så att lika mycket vatten hamnade i leran på marken som i elden. Han tänkte ta en titt på den nedrasade linbanan och sedan skriva en version till Dagbladets förstaupplaga. Just då hördes en våldsam explosion från maskinhuset. Människor skrek och brandmännen avbröt sig för att mota undan dem som inte ingick i arbetslagen. En man träffades av en plåt som slungats iväg av explosionen. Mannen föll till marken men två kamrater var snabbt på plats och bar bort honom.

En lång stund hade Holger inte ägnat sin dotter en tanke, men nu slog det honom att hon måste ha blivit skrämmd av smälten och alla människor som skrek. Han fann henne sovande på gruvstugans farstubro, inlindad i Pirjos grårutiga storfilt. Pirjo själv satt intill flickan och strök med handen över det lilla byltet vid sin sida. Hon nynnade sakta på en vaggvisa, som Holger antog var finsk. Han förstod i alla fall inte orden.

– Vet du nåt om dom där nere? Vad tror du det var som exploderade?

Pirjo tittade upp på Holger och skakade sorgset på huvudet, innan hon återgick till att stryka Kerstin över ryggen och nynna sin sång.

– Jag ska skriva min rapport till Dagbladet nu. Är det nåt så finns jag härinne. Förresten, vet du vad högsta chefen för bolaget heter?

– Åkerström, disponent Otto Åkerström.

Sju minuter före deadline lyfte Holger luren och bad att få bli kopplad till nattredaktionen på Dagbladet Bergslagen.

– Dagbladet natten, redaktör Granberg.

– Jo, det här är Holger Lindgren. Jag som ringde tidigare om branden i Källfallet.

– Bra, vi har röjt ettan. Hur mycket kommer ni med?

– Jag vet inte riktigt. Jag skriver ju för hand, men...

– Ja, ja men kan ni köra ingressen för mig så kopplar jag över till mottagningen sen.

– Ingressen?

– Inledningen på artikeln, suckade Granberg och fortsatte. Vi gör så att ni läser det ni skrivit, sen kopplar mottagningen tillbaka till mig och ni lämnar de viktigaste uppgifterna direkt till mig. Hur många är instängda därnere?

– Driftsingenjören sa att dom knappast var fler än fyrtio man.

– Kanske fyrtio döda! Då flyttar vi ner ”Tyskarna på full flykt” och lägger gruvbranden i vänsterkrysset.

– Vänsterkrysset?

– Ja, ni får stå för toppnyheten i morgon. Inte illa för en gröngöling, Lindgren. Nu kopplar jag. Läs långsamt och bokstavera alla namn.